

Relativismus – riziko nebo výzva?

PhDr. Petr Nesvadba, CSc.

Pro soudobou západní společnost je charakteristický stav, který bývá stále častěji sociology a kulturními antropology popisován jako **ztráta morální (ale v širším smyslu vůbec kulturní) orientace**, narušení pocitu zakotvenosti ve smysluplně uspořádaném světě a narůstání nejistoty. Tato situace zjevně vyplývá z dramatického **oslabení univerzální hodnotové a normativní báze, „metanarativního základu“**, jímž zpočátku bylo dědictví řecké filosofie, vědy a kultury, římského práva a křesťanské spirituality, v novověku pak přistoupily ještě ideje tolerance a lidských práv, tržního zhodnocení práce a společenského pokroku. V takto nastavených „kolejích“ probíhalo samo vnímání, ale zejména usuzování, interpretace a hodnocení světa mnoha a mnoha generacemi lidí, jejich konkrétní životní volby a praktické činné vztahy. „Postmoderní“ doba, ohlašující se bezohlednou globalizací, tyranii okamžiku, destrukcí tradičních i moderních sociálních rolí a vazeb a mediální roztržičností, vše dramaticky změnila.

Tak jako tomu bývá v obdobích dějinných zlomů, šíří se i dnes - jako důsledek „rozostřenosti“ hodnotové identity Západu - **relativistický pohled na svět**. Mnoho intelektuálů před ním vášnivě varuje. Znamená však relativismus nutně konec jasných mantinelů, libovůli a chaos?

Hned zkraje je třeba si ujasnit skutečnost, že **relativismus neznamena neexistenci názoru, postoje, hodnotícího soudu!** Znamená „pouze“ nedůvěru k platnosti jakýchkoli jediných, závazně platných a vše vysvětlujících „příběhů“; znamená **přesvědčení, že nemůže existovat a platit jeden jediný univerzální referenční rámec, resp. neotřesitelně pevné kritérium, o které by se mohlo opřít naše poznávání světa i našeho konání v něm**. Erazim Kohák pěkně vystihl podstatu relativismu v aplikaci na sféru morálky, když napsal, že bychom jím měli rozumět „přesvědčení, že neexistuje žádné dobro a zlo o sobě, jen označení lidských slov a činů jako dobrých či špatných, a ty se liší od jedné společnosti k druhé.“

O relativistickém postoji se často soudí, že vede k **libovůli**. Troufám si tvrdit, že je tomu právě naopak! Relativismus tvrdí, že hodnotové a normativní systémy (morální, ale i jiné) vznikají **vždy v určitém kulturně historickém kontextu** a je třeba je v rámci tohoto kontextu i posuzovat a hodnotit; každý sociální fenomén **poukazuje vždy ke specifickému „pozadí“, v němž a z něhož může být jediné vnímán, chápán, interpretován a hodnocen**. To však znamená, že posuzování a hodnocení tohoto fenoménu právě **nemůže být libovolné**. Naopak, musí být prováděno pouze **ve vztahu** ke konkrétně historickým předpokladům a souvislostem, s porozuměním! Shrňme:

- relativismus v první řadě hlásá, že neexistuje žádná předem daná, a priori závazná hodnota či norma, která by jaksi „ontologicky platila“ nezávisle na kontextu, prostě neexistuje žádná „Pravda“ s velkým „P“ (a v tomto smyslu má relativistický pohled na svět úžasné **antitotalitní potenciál!**);
- dále upozorňuje na skutečnost, že pravda není totožná s nějakou izolovanou myšlenkou či výpovědí o realitě; pravda vždy přesahuje jakékoli naše výpovědi o skutečnosti – pravda je spíše **nárokem**, než **obsahem** našich soudů;
- názor, že neexistuje žádná jednou provždy daná „Pravda“, nemusí nutně implikovat názor, že „vše je dovoleno“; může také znamenat **výzvu k odpovědné práci na vytváření smysluplného života, vytváření hodnot, norem a pravidel lidského soužití!**

Jistě, relativismus „zavání“ sofistikou a děsí svojí údajnou manipulovatelností a subjektivismem; inu, vždyť je také „dítětem“ **skepsu** a ta, jak je známo již od antiky, může být jak destruktivní, tak konstruktivní, může „tvořit“ i „bořit“! Ano, **relativistický pohled na svět nemusí, bohužel, být jen výzvou k odpovědné tvorbě hodnotného a smysluplného světa**; může vést i k rezignaci, lhostejnosti, k občanské i lidské pasivitě. Jaké jeho verzi dovolíme, aby se prosadila v našich životech, záleží však jen a jen na nás!